

Resum de la ponència "El teatre dels catalans a l'exili americà"

per Jordi Arbones (Nº 000004)

Inici de les representacions en català al Plata

La primera representació teatral en llengua catalana se celebra a Montevideo el 1870, cinc anys després de la instauració del nostre teatre a Barcelona. Havien de passar tres anys abans no es donés la primera obra catalana a Buenos Aires, Les francesilles de Frederic Soler. Aquestes representacions cal suposar que eren inspirades més per l'enyor i l'afecció al teatre en si que no pas per cap sentiment patriòtic, car aquest primer grup alternava les obres catalanes amb les castellanes.

Tot aquest període fins a les primeries del nostre segle està signat per l'arribada de figures prominents del teatre de casa nostra, com ara Teodor Bonaplata, Victoriana Bedós, els fills de Lleó Pontova o Joan B. Llonch, i les obres que es representaven eren aquelles que tenien més èxit a Barcelona, per exemple: Les joies de la Rosef, Tal faras, tal trobaras i alguna gatada de Pitarra, en un primer moment, a les quals s'hi anirien afegint, cap a finals de segle, totes les de més veuada de Frederic Soler, Àngel Guimera o Feliu i Codina, entre d'altres.

Afirmació del teatre català amb un propòsit de reivindicació nacional

La fundació del Casal Català, el 1908, amb una concepció netament catalanista, l'ànima del qual era Josep Lleonaart i Nart (home de teatre, de rellevant actuació a Barcelona, el qual, a més dels autors catalans, havia representat eutors estrangers de renom universal, com Ibsen, Bjorson, Brieux, Mirabeau, Hauptmann), marca l'afermament de l'activitat teatral amb una intenció de crear un fogar de cultura catalana, que fos continuació de la pàtria.

El fet que les representacions es feien en teatres comercials de Buenos Aires i que eren anunciades amb cartells pels carrers, juntament amb la vinguda de Santiago Rusiñol (el qual exposava també les seves teles a les galeries d'art de la ciutat) i d'Enric Borrás, per exemple, explica, així mateix, l'interès que demostraren els directors i actors argentins pel nostre teatre, a l'extrem d'incloure obres traduïdes del català a llurs repertoris habituals.

Continuïtat en el període 1916-1936

Quan el Casal Català compta amb una sala de teatre dins l'estatge, un seguit de directors (Josep Serra, Joan Vehil, Joan Cunill, avi d'Antoni Cunill Cabanellas, que fou deixeble d'Adria Gual i fundador de la Comedia Nacional de l'Argentina, Ramón Mas, Gregori J. Silvestre i Joan Segala, entre altres) fa possible un dels cicles més brillants i vitals del teatre català a Amèrica. Al costat de les obres d'Avel·lí Artís, Josep Burgas, Àngel Guimera, Ignasi Iglesias, Puig i Ferrater, Adria Gual, Apel·les Mestres, Pous i Pages, Santiago Rusiñol, Josep Ma. de Sagarra, Carles Soldevila i Frederic Soler, s'hi donen traduccions de Goldoni, Hauptmann i Ibsen.

Significació de les funcions teatrals durant la guerra de 1936-39

Tots els catalans conscients de la tragèdia que vivia el nostre problema, radicats a l'Argentina, desenrotllaren una gran activitat per tal de brindar llur ajut a les víctimes de les fúries que assolaven la pàtria, dins una nova institució creada "ad-hoc", el Comitè Llibertat. Per tal de recaptar cabals per comprar queviures, medicines, etc., organitzaven funcions teatrals, entre les quals cal destacar la del 7 de novembre de 1938, a profit dels orfes de guerra; la del 4 de desembre del mateix any, amb Margarida Xirgu en el paper de Blanca, amb la de Mar i cel a benefici de la Llar de l'Actor Vell de Catalunya. Després de la desfeta, aquest compromís i aquesta solidaritat perduren de cara a l'exili: el 6 d'abril de 1940, posaren en escena Els camins d'Antigonad'Ambrosi Carrion, a profit dels intel·lectuals catalans exiliats.

Incidència dels Jocs Florals de l'exili en la renovació dels repertoris teatrals (1941-1960)

Es natural que, mancats com estaven d'obres originals publicades a la Catalunya franquista, els directors seguissin atentament, durant aquests anys, la producció que es canalitzava devers els premis Fastenrath a Ignasi Iglesias dels Jocs Florals convocats pel Patronat de l'exili, els quals manta vegada eren dotats pels mateixos centres o casals catalans de la diàspora que tenien un quadre escènic. D'aquestes obres, en són representades, per exemple: Fira de desenganys de Xavier Benguerel (Premi Fastenrath); Crim en el teatre de Josep Ma. Poblet (Premi Ignasi Iglesias); Història sentimental de Xavier Amorós (Premi Ignasi Iglesias).

Incorporació dels nous autors de postguerra i del teatre universal

La tímida publicació de textos teatrals als Països Catalans que es produeix en afuir-se els resorts de la censura, permetra als grups teatrals de l'exili de donar a

neixer obres com ara: Tu i l'hipocrita de Maria A. Capmany; La sed de la terra de Jordi Pere Cerda; Guspireig d'estrelles de F. Lorenzo Gazia; La nostra mort de cada dia de Manuel de Pedrolo; Parasceve de Blai Bonet; Antigona de Salvador Espriu; Es perillós fer-se esperar de Josep Ma. Espinas; Nord Enlla de Ricard Salvat.

Alhora, hom creu que la nostra escena s'ha de nodrir de la producció dels autors dramàtics d'arreu del món i així, per tal com estaven mancats de les traduccions corresponents (llevat de les poques que aleshores eren publicades a Catalunya), davant l'estímul de poder veure-les representades, alguns escriptors radicats a America s'emprenen la tasca d'anostrar obres com ara: El rinoceront de Ionesco; El senyor Bonhome i els incendiàries de Max Frisch; La dona del forner de Pagnol; Fi de setmana del dramaturg argentí Roberto M. Cossa; Del pont estant de Henrik Miller; La gata damunt la teulada i Un tramvia nomenat Desig de T. Williams; La guineu quan no les pot haver... de Figueiredo, etc.

DECAËNCIA

A partir del 1967 hom pot apreciar una sensible minva en el nombre de representacions i, les cinc o sis obres per temporada, es redueixen a tres, i a partir del 1970 arriba a una sola per any.

El canvi econòmic favorable que es produeix a casa nostra, constitueix un estímul per a retornar a la patria, i són molts els catalans que abandonen aquestes terres. Així, el nucli d'actors es veu força afeblit, cosa que repercuteix sensiblement en el nivell de les representacions i fa minvar les possibilitats de posar en escena determinades obres.

Adaptació a la nova conjuntura

Obra Cultural Catalana, atenent a les dificultats que planteja aquest estat de coses, intenta d'assajar una nova forma: el teatre llegit. D'aquesta manera, a partir del 1966 i al llarg de deu o dotze anys presenta: Exode de Baltasar Porcel; La maleta de Rafael Tasis; Els espies de Ricard Salvat; Homes i No de Manuel de Pedrolo; Preguntes i respostes sobre la vida i la mort de Francesc Layret de M.A. Capmany i Xavier Romeu; Historia d'una guerra de Baltasar Porcel; Dos quarts de cinc de M. A. Capmany. També munta: Técnica de cambra de Manuel de Pedrolo i El retaule del flautista de Jordi Teixidor.

Estètica del teatre català a America

Llevat d'alguns actors i directors professionals que actuaren a les darreries del segle passat i als primers de l'actual, en general la gent que s'han dedicat al teatre en aquestes terres eren afeccionats. Mancats d'una formació sistemàtica, els actors i encara els directors es guiaven més que res per la intuïció, i poques vegades han demostrat la inquietud d'adaptar les tècniques propugnades pels grans teòrics del teatre. Tanmateix, les croniques registren actuacions i postes en escena memorables.

Els muntatges han seguit la línia tradicional, sense experimentació de cap mena, pràcticament tot al llarg dels períodes examinats. Dins d'aquest estil, però, sempre s'han caracteritzat per una gran dignitat.

Conclusió

La manca de corrents migratoris envers America, les dificultats econòmiques d'aquests països, les noves formes de vida que s'han imposat els darrers anys (degut a les distàncies enormes, la TV, l'afebliment de les relacions socials, etc.) contribueixen a dissipar les activitats culturals de les col·lectivitats estrangeres, de tal manera que tot fa suposar que estem assistint a l'agonia del teatre català en llengua catalana a America.

La interrelació que, ho hem vist, en algun moment existia entre el nostre teatre i el teatre del país americà és en l'actualitat del tot nul·la. En tot cas la influència hauria d'irradiar directament des del País Català, mitjançant la presència de grups catalans als festivals o encontres teatrals que se celebren en aquestes terres.* I cal tenir ben clar que la presència d'actors i directors, o escenògrafs, catalans a les companyies espanyoles que hi venen no constitueixen cap mena d'aportament català ni tenen cap mena de transcendència a favor de la difusió i coneixement de la dramàtica catalana dins els àmbits americans.